

ГАРМОНІЯ У ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

У статті розкрито розуміння гармонії у вченнях середньовічних філософів. Проаналізувати кризу, яка виникає в процесі розуміння гармонії та шляхи вирішення цієї кризи філософами середньовіччя. Подальшим розвитком думки є опис нової концепції гармонії, створеної філософами середньовіччя.

В епоху стародавньої Греції формується раціоналістична гармонія. Основою раціоналістичної гармонії є ідеал для людини та ідея для суспільства, які сприймаються через гармонію розуму та відчуттів на рівні особистості та суспільства. Представники цього напрямку гармонії відводили велику роль особистості та тому, як особистість розуміє своє призначення в цьому світі.

Тільки шлях до творення ідеалу як основи гармонії у кожного із філософів був свій. У Геракліта це була боротьба протилежностей, для Сократа самовдосконалення людини, для якої основою всього є закон, у Платона – розуміння особистістю ідеї добра, у Сенеки – самовдосконалення особистості через розуміння своїх здібностей та свого призначення.

Але всі ці твердження давньогрецьких філософів тільки підтверджували, що в античному світі не було найвищого ідеалу, який би створював гармонію, до якого могла б прагнути людина. Ні Зевс, ні Перун не могли бути такими ідеалами, бо були здатні на аморальні вчинки. А особистість та суспільство без ідеалу та ідеї не здатна розвиватися гармонійно. Тому античний світ вступає в духовну кризу.

Повернення до гармонії суспільства та особистості іде через духовну революцію, яка створила новий ідеал, і він став основою гармонізації особистості та суспільства. Це відбувається в епоху середньовіччя.

Середньовічна філософія – це дух об'єктивного, глобального, тобто філософія Господа. Важливим для виходу з кризи античності та встановлення гармонії була ідея входження Ісуса Христа в людський образ. "Ви – сіль землі... Ви світло для світу." [1: 7]. "Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!" [1: 8].

Таким чином появився ідеал, який став досяжним для людини та ніс гармонію у світ. Основне завдання людини піднятися до рівня Господа за допомогою любові до Бога. Бог для середньовічної філософії це те, що створює і поєднує в єдине ціле всесвіт і людину. Гармонізує тіло і душу людини. Починає творитися новий напрямок – теологічна гармонія, де сприйняття ідеалу іде через чуттєвий світ. На першому етапі саме відчуття відіграє вирішальну роль в процесі гармонізації особистості та суспільства. Для встановлення гармонії особистість повинна була зорієнтуватися на Бога. "Ніхто двом панам служити не може, – бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматися одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні" [1: 9]. Важливим є те, що основою гармонії в людині став внутрішній світ, тобто зміст особистості, який орієнтувався на зовнішній ідеал Ісуса Христа.

Вже на уламках елліністичної епохи у творах неоплатоніка Плотіна Бог виступає як вища гармонія, що тільки вона і спроможна поєднати добро і красу, а людина повинна наслідувати творіння Бога. "Краса, – пише Плотін, – притаманна душі від природи, а не перейнята, і є ум і те, що проходить від ума, бо лише тоді душа воістину лише є душею. Ось чому правильно говорить, що добро і краса для душі полягає у тому, щоб уподібнитись Богові, бо звідки ж прекрасне і будь-який уділ сущого" [2: 112]. Що стосується тіла людини, то Бог вибрав її подобу, отже, воно само собою красиве.

Взагалі Бог і був тією самою гармонією для філософів середньовіччя. "Боже, який не забажав, щоб істину знав хто – не будь, крім чистих. Боже батько істини, батько мудрості, батько істини й вищого життя, батько блаженства, батько добра й краси, батько розумового світла, батько застави, що спонукає нас повернутися до тебе" [3: 582]. Аврелій Августин (354-430 рр.), обґрунтовуючи ідеальну сутність Бога, ствердив: Господь створив світ безкорисливо. Стверджуючи триєдинство Бога, Бог Отець – творець світу, Бог Син – тілесне втілення Бога, Бог Святий Дух – основа всього, яка пронизує світ, доводив, що тільки через наближення до Бога людина може гармонізувати свій світ і наблизити його до ідеалу. Чим ближче до Бога, тим краще людині. Шлях до гармонії лежить через Бога. "Тебе закликаю, Бог – істина, в якому, від якого і через якого істинно те, що істинно. Бог – мудрість, в якому, від якого і через якого мудрствує все, що мудрствує... Бог – розумне світло, в якому, від якого і через якого розумно сяє все, що сяє розумом" [3: 582]. В своїй сповіді він стверджує, що саме Бог закликає людину встановити гармонію духа і плоті, і розвивати гармонію в собі та всесвіті. "І людина, ця найменша частина творення твого... така маловажна ланка у творінні твоєму, дерзає оспівувати тобі хвалу. Але ти сам збуджуєш його до того, щоб він знаходив блаженство у прославленні тебе, бо ти створив нас для себе, і душа наша доти томиться, не знаходячи собі спокою, доки не заспокоїться у тобі" [3: 582]. І чим ближче людина до Бога, тим гармонійніше її повсякденне життя.

Що стосується співвідношення "Душі" і –"Тіла", то в цьому випадку Августин повністю стоїть на перевазі душі. Бог дав людині душу, а з нею прагнення до прекрасного та гармонії. "Ця людина – художник всім зобов'язана тобі: ти влаштував її тіло так, що воно за допомогою різних членів робить різні дії, і щоб ці члени були здатні до діяльності, ти вдихнув у тілесний склад його душу живу" [3: 585] Та саме через душу іде

пізнання божественної істини і встановлення гармонії. "Але я і не цих творинь, а тебе самої, тебе, істина вічна, в якій немає змін і прагнув і жадав" [3: 597].

Поняття гармонії повністю переміщається на душевну площину людського буття і духовну площину світу. Тому віра стає основою всього, в тому числі й гармонії. "Коли я став роздумувати, як багато приймав я на віру такого, чого зовсім не бачив, спираючись тільки на свідчення інших, наприклад, як багато чому вірив в історії народів..., бо без цієї віри не могло б існувати й саме людське суспільство..." [3: 597]. Тільки через авторитет віри можна підготувати розум до творчої діяльності, що стане основою гармонійного розвитку людини. "Авторитет вимагає віри й підготовлює людину до розуму. Розум у свою чергу приводить її до розуміння й знань" [3: 599]. Але для того, щоб зреалізувати гармонію треба пізнати Бога, а пізнати Бога можна через самого себе. Для цього треба поставити духовну мораль вище самого себе. "Старайся пізнати, що таке вища згода; поза себе не виходь, а зосередься в самому собі, бо істина живе у внутрішній людині; знайдеш свою природу мінливою – стань вище самого себе" [3: 599]. Практично стати вище самого себе та поставити на перше місце духовну мораль означає поставити на перше місце Бога та зреалізувати гармонію в самому собі. "Але, стаючи вище себе самого, пам'ятай, що розмірковуюча душа вище й тебе. Тому прагни туди, звідки розпалюється саме світло розуму ..." [3: 600].

Сама ж дисгармонія появляється в світі людини, коли вона починає жити не по божественним, а по людським законам. "Не тим людина зробилася схожою на диявола, що має плоть, якої диявол не має, а тим, що живе сама по собі, тобто по людині. Бо диявол захотів жити сам по собі, коли не встояв у істині; так що став говорити неправду від своїх, а не від божих – став не тільки неправдивим, але й батьком неправди" [2: 601]. Тому дисгармонія встановлюється у внутрішньому світі людини, коли вона починає жити по людським законам та відкидає закони Бога. "Отже, коли людина живе по людині, а не по Богу, вона подібна дияволу" [3: 601].

Фома Аквінський (1225 – 1274) – один з найбільш видатних філософів пізнього середньовіччя. Філософська концепція Фоми Аквінського виникла як результат теологічної інтерпретації вчення Аристотеля, пристосування аристотелізму до християнського віровчення, використання ідей неоплатонізму. В суперечці про універсалії він займав позицію "помірного реалізму".

Основний принцип філософії – прагнення до гармонії віри та розуму. Він вважав, що розум за допомогою філософії здатний пояснити існування Бога, а там, де наука безсила, на допомогу приходить віра і теологія. "Отже, було необхідно, щоб філософські дисципліни, які одержують свої знання від розуму, були доповнені тим, що подано Богом у одкровеннях, це слід прийняти на віру" [3: 826]. Гармонія встановлюється тоді, коли пізнання внутрішнього світу людини, та оточуючого всесвіту іде не тільки через розум, а через віру. Бо розум не здатний досягнути безмежності всесвіту, тут йому на допомогу приходить віра. Завдяки поєднанню розуму і віри, душі та тіла встановлюється гармонія в людині та всесвіті. Основою теологічної гармонії є дух об'єктивного, глобального, тобто Бог. Реалізується теологічна гармонія через такі категорії, як душа, яка поєднана з Богом, та тіло, яке гріховне, тому що зв'язане з земними явищами. Гармонія між ними встановлюється через любов до Бога. Причому любов до Бога виходить на такий рівень, що людина починає ставитись з презирством до самого себе. Основна відмінність між теологічною та раціоналістичною гармонією полягає в уявленнях про роль розуму та волі, відчуттів у процесі становлення гармонії, а також ролі, яка відводиться людині та Богу в цьому процесі.

Таким чином ми бачимо, що у середньовічній філософії Бог створював гармонію душі й тіла людини і був основою єдності та гармонійності цього світу. Тому на перше місце в реалізації теологічної гармонії виходить любов до Бога, яка поєднує душу та тіло людини в єдине ціле, причому перша роль у встановленні гармонії належить душі. Центром же теологічної гармонії стає Бог, а не людина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Євангелія від Матвія // Біблія. – United Bible Societis, 1991. – 296 с.
2. Бычков В.В. Эстетика Аврелия Августина. – М.: Искусство, 1984. – 222 с.
3. Антология мировой философии: Методический сборник философских текстов. / Сост.: В.В. Соколов. – М.: Мысль, 1969. – Т. 1. – Ч. 1, 2. – 936 с.

Матеріал надійшов до редакції 29.03. 2007 р.

Нагіленко І.А. Гармонія у філософських дослідженнях середньовіччя.

В статті раскрыто понимание гармонии в учениях философов средневековья.

Анализирует кризис, который возникает в процессе понимания гармонии и пути выхода из этого кризиса философами средневековья. Дальнейшим развитием мысли является описание новой концепции гармонии, созданной философами средневековья.

Nahilenko I.A. Harmony in Philosophical Researches of the Middle Ages.

The article deal with the comprehension of harmony in works of medieval philosophers. The crisis, emerged in the process of understanding harmony, is considered. The ways of solving this crisis by medieval philosophers are analyzed. Further development of the idea leas in the description of a new harmony conception created by medieval philosophers.